

Иван Здравковић

Уз приступ заштити споменика културе са освртом на уређење овчарско- кабларских манастира

Нашег еминентног конзерватора, архитекту Ивана Здравковића, писца неколико књига и већег броја стручних и научних радова из области културне и историјске прошлости наше земље, замолили смо да за »Повељу октобра« напише прилог којим би синтетизовао своје погледе на савремене принципе заштите културног наслеђа, којим се више од три деценије врло успешно бави. Ценећи напоре Редакције да трајне културно-уметничке вредности наше прошлости приближи радном човеку, одазвао се нашој молби и послао текст који у овом броју објављујемо. Аутору срдечно захваљујемо.

Општа начела конзерваторства и рестаураторства, која по »Повељу рестаураторства« (Carta del restauro), формулисана 1932. године, у Италији, садрже 11 тачака, могла би се свести, с обзиром на наше прилике, на ових неколико краћих ставова:

— Предмети историјског значаја, споменици народноослободилачке борбе и предмети етнографског карактера, морају се чувати у њиховој структури наслеђеној из прошлости и у историјској документарности, по строгим принципима конзервације. А то значи конзервирати их путем појачавања отпорности материјала од којег је споменик изграђен, тако да му тиме продужимо могућност даљег живота и сачувамо наслеђени првобитни облик.

— Код предмета научног значаја, структура споменика може се променити само према потребама научног истраживања. Промена структуре је најчешће пута нужан постулат и услов за научне констатације у погледу споменика, а посебно ако се ради о његовом открићу.

— Код предмета уметничке вредности може се њихова структура променити само по најстрожијим принципима рестаурирања и конзервирања.

— Код природних лепота и реткости треба да се очува њихово наслеђено стање, све док природним процесом не изгубе свој споменички карактер.¹

Усвајајући ове принципе, а још више допуњавајући их и новим закључцима, у првом реду оним донетим у Венецији 1964. године, на II међународном конгресу архитеката и техничара конзерватора (Млетачка повеља), можемо изнети принципе на којима би требало да се изводе сви радови који се планирају на подручју Овчарско-Кабларске клисуре. Морамо одмах нагласити, да се они не тичу само споменика и њихове најближе околине, већ целог овог региона стављеног под заштиту закона.

ПОВЕЉА
ОКТОБРА

Млетачка повеља (Magna carta) подвлачи да се под појмом споменика подразумева не само изоловано архитектонско остварење, већ и оквир у који се оно уклапа. **Споменик се не може одвајати од средине у којој се налази и историје чији је сведок.**

Конзервација споменика је увек од користи ако се споменику да намена и функција од интереса за друштво, али ова намена не сме да измени његова споменичка својства.

Рестаурација је радња која има изузетан карактер. Она има за циљ да сачува и открије естетску и историјску вредност споменика. Она се ослања на поштовање материјалних остатака или аутентичних докумената и зауставља се тамо где почиње претпоставка.

Доприноси свих епоха при изграђивању једног споменика морају бити поштовани, а давање предности једном стилу не сме бити циљ рестаурације.

Поштовање споменика налаже поштовање традиционалног оквира у који је он уклопљен и који не би смео да се поремети новим градњама које му мењају односе запремине и боје.²

Наш најстарији и најважнији конзерватор академик др Франце Стеле, врло добро и убедљиво формулише свој став по овим питањима и проблемима наглашавајући:

„Живот у суштини значи непрестану борбу између принципа и свакодневне праксе, он непрестано ствара нове непредвиђене ситуације, а у вези с тим изазива потребу за ревизијом већ утврђених ставова. Ни заштита споменика не чини изузетак. То доказује да и заштита споменика зависи од свих могућих услова који јој сметају да идеално обавља свој посао. Она такође зависи од свих могућих расположења датог времена, која проистичу из друштвених и идеолошких промена, из националистичких и естетских илузија, па чак и из моде.

¹ Франце Стеле, Основни принципи рестаураторства, „Зборник заштите споменика културе“, I, Београд 1950, 15—22.

² Арх. Иван Здравковић, Други међународни конгрес архитеката и техничара конзерватора (Венеција 1964), „Билтен“ Друштва конзерватора Југославије, V, 14, Београд 1964, 27.

Данас су фактори који ометају хармонично примењивање принципа многобројнији, и пре свега, безобзирнији. Међу тим факторима још увек је најопаснији и најјачи сам стваралац културе и њених споменика — човек. Он је чак опаснији и од најјачег противника свега што живи — од времена. Борба са човеком као рушитељем споменика данас је још тежа него што је била пре педесет година када је Дворжак у свом „Катехизму заштите споменика“ могао опасности за културне споменике сводити само на неке личне мане човека и друштва и износити мишљење да је с њим могуће борити се путем просвећивања и педагошког побољшавања човека као морално одговорног бића.

Дворжак је те моменте свео на незнање и индоленцију, на тежњу за добитком и варањем, на погрешно схваћање идеје о напретку и модернизму, као и на неправедну тежњу за улепшавањем и новотаријама, односно за нечим уметнички бољим³.

Све те опасности постоје и данас, али у много тежим облицима, особито када их привидно потпомогне жеља за културним напретком. И тежња за добитком путем коришћења споменика појављује се данас у много опаснијем облику, нарочито кад се онима који су позвани да заштићују споменике нуди помоћ од стране необузданог туризма и угоститељства. Ова сарадња могла би заиста да буде ефикасна када би се употреба споменичких објеката у те сврхе подређивала историјско-документарном и естетском потенцијалу датог споменика, слично ономе што смо видели да се тражи од архитекте рестауратора. На супрот томе, услови такве сарадње обично су такви да оштете, ако не и униште значај споменика тиме што претерано користе његов практички потенцијал на штету документарног и естетског.

Једна свестрана дијагноза стања споменика, његове историје, сачуваног документарног и естетског потенцијала, као и на тим основама израђени технички елаборати, могу гарантовати успех.

=

Имајући у виду све ове закључке и ставове, како посматрајући их са теоретског тако и практичног гледишта, не би требало да се поставља питање: Како да поступимо у погледу обнове споменика, заштите њихове околине и целог простора који заузима Овчарско-кабларска клисура и њена ближа и даља околина.

Не смемо заборавити да у овом случају, а он треба да послужи као пример и углед за будуће случајеве, морамо поступити јединствено, широко и потпуно савремено, примењујући до сада стечена искуства и препоруке међуна-

³ Франце Стеле, Заштита споменика културе, Принципи — Уверења — Искуства, »Зборник заштит споменика културе«, XI, Београд 1960, 9-26.

родних скупова, као и студија у свету признатих стручњака и ауторитета на овоме пољу науке и културе. Значи:

— Цео простор има се третирати као јединствен, тј. као споменик под заштитом закона. Не сме се ни један потез учинити, како у погледу споменика који се у том простору налазе, тако и у погледу заштите природе и њених лепота, без одобрења надлежних завода.

— Да би се овај циљ постигао сматрам као најцелисходније образовати специјално тело — Одбор за заштиту Овчарско-Кабларске клисуре — које ће имати за задатак да све што се тиче споменика и природе овога региона спроведе и изврши онако како је то утврђено Законом за паштиту споменика културе.

— Да у тај Одбор уђу личности које ће гарантовати — својом стручношћу и положајем — да ће овај регион бити тако уређен да може послужити као углед будућим генерацијама, односно радовима на регионима уопште.

— Да се тај Одбор и његова стручна тела финансирају од заједнице заинтересованих установа и организација, а у првом реду од Скупштине општине Чачак и туристичких организација.

— Да се изда одговарајућа публикација која ће јасно и документовано указати на важност и значај оваквог покрета и заинтересовати ширу јавност за реализацију овог потхвата.

— Да се цео простор прогласи за национални парк и да као такав може да убира приходе од свих предузећа која се налазе на његовој територији и на тај начин створи могућност да живи сам од себе.

Да би се све ово остварило потребно је у том простору, бар једном годишње, приредити какву већу републичку културно-просветну манифестацију, везану не само за овај крај, већ и за целу Југославију. Због тога предвидети изградњу летње позорнице и других просторија за овакву врсту манифестација. Најзад, све приредбе у Чачку и другим местима у том крају, обавезно да у својим програмима уносе и обилазак Овчарско-Кабларске клисуре и разгледање њених знаменитости.